

Kıbrıs Barış Harekâtında Türk Hava Kuvvetleri (1974)

Turkish Air Force in the Cyprus Peace Operation (1974)

Öz

Çağımızda devletler güvenliklerini temin etmek ve bölgelerinde caydırıcı bir güç olabilmek amacıyla güçlü ve nitelikli silahlı kuvvetlere ihtiyaç duymaktadırlar. Silahlı kuvvetlerin en önemli unsurunu ise her bakımdan nitelikli bir insan gücü ve modern silahlara sahip hava kuvvetleri oluşturmaktadır. Hava gücü kullanım konseptleri, uçağın harekât alanında ilk olarak görüldüğü Trablusgarb Savaşı'ndan günümüze kadar birçok değişikliklere uğrayarak gelişmiştir. Yüksek teknoloji ürünü olan uçağın hedefini tespit, teşhis ve imha etmesi dakikalar ve belki de saniyeler içerisinde gerçekleşmektedir. Hava gücünün etkinliği, kullanılan yüksek teknoloji ürünü sistemlerin yanı sıra, bu sistemleri kullanacak nitelikli insan gücü ile doğru orantılıdır. Türk Hava Kuvvetleri bugün sahip olduğu nitelikli insan gücü ve silah-sistemleriyle Dünya'nın herhangi bir yerinde başarılı harekâtlar icra edebilen sayılı kuvvetler arasında yer almaktadır. Türk Hava Kuvvetleri'nin jet teknolojisine geçişinin hemen ardından icra ettiği ilk önemli harekât olan Kıbrıs Barış Harekâtının, kullanılan taktik ve stratejilerin geliştirildiği ve çok kıymetli tecrübelerin elde edildiği bir harekât olmasından dolayı Türk hava harp tarihinde ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Kore Savaşı'ndan sonra Türk Silahlı Kuvvetleri'nin katıldığı ilk kapsamlı harekât olan Kıbrıs Barış Harekâtı alınması gereken derslerle doludur. Planlama safhasından, harekâtın icrasına kadar her safhada yaşanan olaylardan elde edilen tecrübelerin doktrinlere yansıtılması paha biçilmez bir önemi haizdir. Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri tarafından müşterek olarak icra edilen Kıbrıs Barış Harekâtından çıkarılacak en büyük derslerin başında insan gücünün eğitimi ve harbe hazırlık seviyesi gelmektedir. Eğitimde en önemli faktör öğrenme ve öğrendiğini tatbik etme anlamına gelen tatbikatlardır. Bu kapsamda, "Nasıl Savaşacaksan O Şekilde Eğitim Yap" ilkesinden hareketle geleceğin harekât ortamında, geçmişte yaşanan aksaklıkları bir daha yaşamamak için sürekli bir faaliyet olarak yöntem, usul ve taktikler geliştirilmeli ve tatbikatlarda geçerlilikleri denenmelidir.

Bu harekâttan alınan en büyük derslerden biri de savunma sanayiinde kullanılan silah ve sistemlerin yerli ve millî olması zorunluluğudur. Yabancı menşeli elektronik bir sistemin tüm frekans ve performans bilgileri ile kullanılan kript sistemlerinin üretici ülke ya da diğer bir üçüncü ülke tarafından bilinmesi savaş zamanında harekâtın gizliliği ve başarısını tehlikeye atabilmektedir.

Harekât alanında elde edilen tecrübeler çok büyük önemi haiz, kanla yazılan tecrübelerdir. Kıbrıs Barış Harekâtında elde edilen tecrübelerin mevcut doktrinlere ithal edilmesiyle geçmişten alınan derslerin planlamadan icraya kadar geleceğin hava gücü kullanım süreçlerine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Harekât, Uçak, Filo, Üs, Kıbrıs

Abstract

In our age, states need strong and qualified armed forces in order to ensure their security and to be a deterrent force in their regions. The most important element of the armed forces, on the other hand, is a qualified manpower and the air force with modern weapons. Air power usage concepts have developed by undergoing many changes since Turkish-Italian War, when the aircraft was first seen in the operational area. Detecting, diagnosing and destroying its target by a high-tech aircraft takes place within minutes and maybe seconds. The effectiveness of air power is directly proportional to the high-tech systems used, as well as the qualified manpower using these systems. Turkish Air Force with their qualified manpower and weapon-systems are among the a few forces that can carry out successful operations anywhere in the World. The Cyprus Peace Operation, which was the first important operation carried out by the Turkish Air Force immediately after the transition to jet technology, has a special place and importance in the Turkish air warfare history, as it was an operation in which the tactics and strategies used were developed and valuable experience was gained. The Cyprus Peace Operation, the first comprehensive operation in which the Turkish Armed Forces participated after the Korean War, is full of lessons to be learned. It is of invaluable importance to reflect the experiences gained from the events at every stage, from the planning phase to the execution of the operation, to the doctrines. One of the biggest lessons to be learned from the Cyprus Peace Operation, which was carried out jointly by the Land, Navy and Air Forces, was to focus on is the education of the human factor using these systems and the level of combat readiness. The most important factor in education is exercises, which mean learning and applying what has been learned. In this context, based on the principle of "Train How You Will Fight", methods, procedures and tactics should be developed as a continuous activity and their validity should be tested in exercises in order not to experience in the operational environment of the future the disruptions experienced in the past.

One of the biggest lessons learned from this operation is that the weapons and systems used in the defense industry has to be indigenous and national. Known by the producer country or another third country information of all the frequency and performance of an foreign originated electronic and the crypto systems may jeopardize the confidentiality and success of the operation in wartime.

Experiences gained in the field of operations are of great importance, experiences written in blood. It is considered that the lessons learned from the past will contribute to the future air power usage processes, from planning to execution, by importing the experiences gained in the Cyprus Peace Operation into existing doctrines.

Keywords: History, Operation, Sortie, Aircraft, Fleet, Cyprus

Fazlı HİRESOĞLU

Doktorant, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı. / PhD. Student, Ankara University Turkish Revolution History Institute, Department of Atatürk Principles and History of Revolution. Ankara /Türkiye

fazlihiresoglu@gmail.com.tr

<https://orcid.org/0009-0009-6509-3467>

Makale Türü-Article Type: Araştırma

Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 23.09.2023

Yayın Tarihi/Date Published: 30.09.2023

Atf/Cite as: Hiresoğlu, F. (2023). Kıbrıs Barış Harekâtında Türk Hava Kuvvetleri (1974). *Turkish Academic Research Review*, 8 (3), 1267-1279.

Değerlendirme/Peer-Review: Ön İnceleme: İç Hakem (Editörler). İçerik İnceleme: İki Dış Hakem/Çift taraflı körleme. Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı-Turnitin/Yes-Turnitin.

Yayıncı/Published: Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Fazlı Hiresoğlu

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: turkisharr@gmail.com

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili resmi arşivlere elli yıllık bir ulaşım sınırlaması bulunduğundan dolayı araştırmada yöntem olarak dönemi yaşayan görgü tanıklarının anıları ve mülakat kayıtları, konuyla ilgili yayımlanan kitaplar ve gazeteler kullanılmıştır. Öncelikle Kıbrıs sorununun tarihi arka planına yer verilmiş, akabinde Kıbrıs Barış Harekâtında Türk Hava Kuvvetleri'nin icra ettiği hava harekâtları uluslararası geçerliliğe sahip hava gücü kullanım prensipleri ışığında değerlendirilmiştir. Hava gücünün uygulama esasları tecrübe edilmiş doğrulardan oluşturulan prensipler olarak adlandırılır. Prensipler hava gücünün sadece tarihî evrimini ve doktrin evrimini değil, bugünkü doğasını da yansıtır. Hava gücü kullanma prensipleri, harekât prensiplerinin tamamlayıcısıdır. Harekât prensipleri askerî kuvvetlerin genel sevk ve idaresi üzerinde dururken, hava gücü kullanma prensipleri bu kuvvetin kullanımıyla ilgili daha belirgin konulara değinir. Hava gücü kullanım prensipleri, havacılık tarihi ve güncel savunma sanayii gelişmelerinden elde edilen dersleri yansıtır. Söz konusu prensipler;

- a. Merkezî kontrol ve yerinden icra
- b. Devamlılık
- c. Önceliklerin doğru tespiti
- d. Gücün dengeli kullanımı
- e. Sinerji oluşturma
- f. Harekât temposunun yüksek tutulması olarak sıralanmaktadır. (USAF, 1997:22)

1. Kıbrıs Sorununun Tarihsel Arka Planı

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan antlaşmadan sonra İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Rus ilerleyişinin önlenmesi için yardım etmesi karşılığında, Rusya'ya karşı doğuda bir denge kurmak ve böylece çıkarlarını korumak amacıyla Kıbrıs'ın siyasi yönetiminin kendisine devredilmesini önermiştir. İngiltere'nin bu teklifi Osmanlı Devleti tarafından incelenerek şartlar yumuşatılmaya çalışıldıysa da İngiltere'nin donanma gücüyle Kıbrıs'ı zorla istila edebileceği tehdidi karşısında Kıbrıs yönetiminde değişikliği öngören ilk antlaşma 4 Haziran 1878 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Bu antlaşma ile İngiltere, Anadolu topraklarında ortaya çıkabilecek yeni Rus saldırısına karşı silahlı yardımda bulunma taahhüdü ile 12 Temmuz 1878 tarihinde Kıbrıs'a yerleşmiştir. 15 Temmuz 1878'de Osmanlı Devleti İngiliz elçisinden Kıbrıs üzerindeki haklarının devam edeceğine dair bir senet aldıktan sonra, Osmanlı Devleti Kıbrıs'ın yönetimini toprak mülkiyeti kendinde kalmak kaydıyla, Berlin Kongresinde yapacağı yardımlara karşılık, geçici olarak İngiltere'ye devretmiştir. (Mütercimler, 2000: 76) Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkmasının en önemli sebebi Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesidir. Osmanlı Devleti'nin, Almanya'nın müttefiki olarak İngiltere'ye savaş açması sonucunda İngiltere, Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan etmiş ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarını belirleyen Lozan Antlaşması'nda da Kıbrıs'ın 1914'ten itibaren İngiltere'ye dâhil olduğunu Türkiye'ye kabul ettirmiştir. Lozan'da 12 Ada'yı İtalya'ya bırakan Türkiye'nin, gerek Kıbrıs gerekse 12 Ada konusunda temin edebildiği tek teminat, bu adalarla ilgili olarak gelecekte ortaya çıkabilecek her türlü ilhak, bağımsızlık ya da başka yönetim biçimleri üzerindeki tasarruf hakkını Türkiye'nin saklı tutması olmuştur. Türkiye'yi yıllar sonra Kıbrıs sorunuyla karşı karşıya bırakan sebep de Lozan Antlaşması'nın 16. maddesindeki bu imkândır. (Mütercimler, 2000: 84)

Kıbrıs Barış Harekâtının yasal zeminini hazırlayan ve dünya kamuoyunda tepkileri azaltan etkenler Londra Konferansı'nda ortaya koyulan Türk tezi ve Zürih Görüşmeleri sonucunda imzalanacak olan antlaşmalardır. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, konferansta Lozan Antlaşması'nın 30. maddesine istinaden

Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki egemenlik haklarını sadece İngiltere'ye bıraktığını belirterek, Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde titizlikle durmasının sebebinin tarihi, coğrafi, etnik ve stratejik gerçeklere dayandığını, Ada'nın dört yüzyıla yakın bir süre Türklerin elinde bulunduğunu, tarihin hiçbir döneminde Yunan egemenliğine girmediğini dile getirmiştir. Zorlu sözlerine devam ederek, İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki egemenlik hakkından vazgeçmek niyeti var ise Ada'nın gerçek sahibine dönmesi gerektiğini, Yunanistan'ın ise bu anlamda muhatap dahi alınmaması gerektiğini belirtmiştir.

Londra Konferansı, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin saf dışı bırakılarak çözülmesinin mümkün olmadığı gerçeğinin gözler önüne serilmesi bakımından son derece olumlu sonuçlanmıştır. Bu konferansta bir çözüme ulaşılamasa da Ada'nın geleceği konusunda üç devletin ortak bir sonuçta buluşmaları gerektiği ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin bu sorunda söz ve hak sahibi olduğu uluslararası seviyede ilk kez ortaya konmuştur. (Mütercimler, 2000: 105)

1959 yılı Şubat ayında Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averoff, Zürih'te Kıbrıs görüşmelerine başlamışlardır. (Vatan, 7 Şubat 1959:1-3) Bu görüşmelerde Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet yönetiminin tesis edilmesi ve gelecekteki devlet sistemi tartışılmıştır. 11 Şubat 1959'da Kıbrıs için bir cumhuriyet sistemini öngören son çözüm şekli 27 madde olarak iki devletin başbakanları tarafından imzalanmıştır. (Murat Sarıca vd., 1975: 12) Bu garanti antlaşmasında en önemli madde, Ada'da üslenecek olan 650 kişilik Türk Birliği'nin kuvveti ve Türkiye'nin ihtiyaç duyduğunda Ada'ya tek taraflı olarak müdahalesini sağlayacak 4. madde olmuştur. Bu antlaşmayla Kıbrıs'ı işgal ve ilhak amacıyla olmayan Türkiye'nin siyasi duruşu güçlenmiştir. Ayrıca Kıbrıs Türkleri can ve mal güvenliği yönünden sıkıntıya düşerlerse, Türkiye'nin belirlenmiş olan siyasi süreci tamamladıktan sonra Ada'ya tek taraflı olarak askeri müdahalede bulunabilmesinin yolu açılmıştır. Türkiye ve Yunanistan, Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla tezlerinden vazgeçmiş görünerek sorunu zoraki olarak çözüme ulaştırmayı tercih ederken, İngiltere Ada'daki üslerini teminat altına almıştır.

Ancak devam eden süreçte, Türklere çok geniş yetkiler tanıdığı gerekçesiyle Kıbrıs Rum tarafı anayasayı değiştirmek istemiştir. Kıbrıs Rum tarafı, 1960 Anayasasını Kıbrıs Halkı'nı birbirinden uzaklaştıran, uygulama niteliğinden yoksun, ütopyik bir düzen olarak tanımlamış, 1960-1963 yılları arasında yaşanan olayların anayasadan kaynaklı olduğunu ileri sürerek değiştirilmesi için haklı sebeplerinin olduğu tezini işlemeye başlamıştır. Oysa ki bu düzenin değiştirilmesi zorunluluğu, bizzat kendi hukuka uygun olmayan faaliyet ve işlemleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Anayasa'da yapılmak istenen düzenlemelere Kıbrıs Türk Toplumunu ve Türkiye karşı koymuş, Türkiye'nin, Türk Toplumunu'nun haklarını çiğnetmeyeceğini açıklamasının ardından olaylar patlak vermiştir. (Fikret Kürşad vd., 1978: 196-210)

Kıbrıs'taki şiddet olayları devam ederken, Yunanistan ile Kıbrıs Baş Piskoposu Makarios tarafından Filiki Eteryası'nın temel oluşturduğu ve Rum Ortodoks Kilisesi liderliğinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ve Kıbrıs Türk Toplumunu'nun yok edilmesini amaçlayan ve Akritas adıyla tanımlanan siyasi ve askeri bir harekât planı hazırlanmıştır. Bu plan, Enosis'i gerçekleştirmek için Zürih ve Londra antlaşmalarının öngördüğü ilkeleri çiğnemek ve Kıbrıs Anayasası'nı çalışamaz duruma getirmek arzusuyla uygulamaya koyulmuştur. (Fikret Kürşad vd., 1978: 196-210)

25 Aralık 1963 tarihinde Yunan Kuvvetleri'nin desteklediği Rum Birlikleri Küçük Kaymaklı'da Türk evlerine saldırmışlardır. Savunmasız yüzlerce kadın, çocuk ve ihtiyarı rehin alan EOKA militanları çeşitli cinayetler işlerken, Küçük Kaymaklı boşaltılmış, Türk Alayı da Lefkoşa'ya doğru ilerlemeye başlamıştır. Türkiye, güvence antlaşmasının 4. maddesine dayanarak Yunanistan ve İngiltere ile ortak müdahaleyi talep etmiş, olumsuz

cevap alınca tek taraflı müdahaleye karar vermiştir. 25 Aralık 1963 günü Türk jetlerinin uçurulacağı dünyaya duyurulmuş, Türk Hava Kuvvetleri'ne ait jetler 25 Aralık günü Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşu yapmıştır. Bu ihtar uçuşu sonucunda EOKA'cılar Türkiye'nin müdahaleye kesin kararlı olduğunun farkına varınca ateşkes antlaşması imzalamak zorunda kalmışlardır.

Daha sonra Kıbrıs Anayasa Mahkemesi Başkanı Ernest Forshoff tarafından yapılan bir değerlendirmede Kıbrıs'taki kanlı olaylardan Makarios'un sorumlu olduğu belirtilmiş, Makarios'un Kıbrıs Türklerini tüm anayasal haklardan mahrum bırakmak istemesinin olaylara sebebiyet verdiği ifade edilmiştir. Benzer şekilde, Yunanlı tarihçi Dimitri Kitsikis de olayların tek sorumlusunun Makarios olduğunu, onun Londra ve Zürih antlaşmalarını kabul etmediğini, Karamanlis'in zorlamasıyla imzaladığını dile getirmiştir. Makarios'u bu eylemlerinde kendisine daha önce karşı çıkan Rum Komünist Partisi de (AKEL) desteklemiştir. Bunun nedeni ise SSCB'nin Kıbrıs'ın NATO sistemine dâhil olmasından korkması ve AKEL'e Makarios'un dış politikasını desteklemesi yönünde talimat vermiş olmasıdır. (Mütercimler, 2000: 138)

İngiltere, 26 Aralık'ta Türkiye'nin Kıbrıs'a tek taraflı müdahalesini uygun bulmamış ve Ada'da asayişin temin etmek için 2500 İngiliz askerini görevlendirmiştir. Devam eden görüşmeler sonucunda Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcileri 30 Aralık 1963'te Lefkoşa'da karşılıklı ateşkesin uygulanacağı "Yeşil Hattı" belirlemiştir. Kıbrıs'ı ikiye bölen Yeşil Hat, iki yönetimin fiilen kurulmasının başlangıcı olmuştur. (Murat Sarıca vd., 1975: 56)

4 Mart 1964'te BM'de alınan karar sonucunda Ada'nın barış ve güvenliğini temin etmek üzere bir BM Barış Gücü'nün kurulması ve bir BM arabulucusunun seçimi kararlaştırılmıştır. Rumlar, Türkiye'nin özellikle Garanti Antlaşması'ndaki müdahale hakkını, BM Barış Gücü'nün varlığıyla birlikte geçersiz kılmaya çalışmış, Türkiye de böyle bir yoruma fırsat vermemek için özellikle dikkat etmiştir.

Barış Gücü kuruluncaya kadar Kıbrıs'ta kanlı olaylar devam etmiştir. 4 Mart ile 14 Mart 1964 tarihleri arasında Girne ve Kıta bölgelerinde çatışmalar başlamış ve Ada'daki İngiliz birlikleri çatışmayı durdurmakta başarısız olmuşlardır. Olaylar üzerine Türkiye, 13 Mart 1964'te müdahale hakkını kullanacağını BM Genel Sekreterliği'ne bir kez daha resmen duyurmuştur. Türkiye'nin bu kararı neticesinde 14 Mart 1964'te BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararda ise egemen Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki durumu kötüleştirecek ya da uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atacak herhangi bir hareket ya da tehditten uzak durulması istenmiştir. Türkiye'nin müdahale planının duyulması üzerine Yunanistan Başbakanı George Papandreu, Makarios ve Grivas saldırıları durdurmuş, Kanadalı 36 askerden oluşan BM Barış Gücü 14 Mart 1964'te Ada'ya ulaşmıştır. (Toluner, 1977: 115)

18 Mayıs 1964'te Makarios Hükümeti'nin, Türk kanadının vetolarına rağmen savaş ve bombardıman uçakları gibi ağır silahlar alma kararını açıklaması ve 18 ile 59 yaş aralığındaki Rum erkekleri için askerliği zorunlu hale getiren bir yasa çıkarması üzerine Türkiye, 6 Haziran 1964'te çıkarma yapma kararı almıştır. ABD Büyükelçisi Raymond Hare aracılığıyla ABD'ye bilgi verilmiş, Büyükelçi bir saat sonra ABD Başkanı Jhonson'un mektubuyla birlikte Dışişleri Bakanlığı'na gelmiştir. Başkan Jhonson'un mektubunda özetle: Türkiye ve ABD arasında yapılan 12 Temmuz 1947 tarihli anlaşmaya göre ABD tarafından sağlanan askeri yardımların verilmiş amaçları dışında kullanılması için ABD Hükümeti'nin onayının gerektiği, ABD askeri malzemesinin Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı müdahalede kullanılmasına izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Türkiye'nin çıkarma kararı ABD Başkanı Jhonson'un mektubu üzerine ertelenmiştir. Önü, ABD Başkanı Jhonson ile görüşmek üzere 21 Haziran 1964'te ABD'ye gitmiştir. Önü ve Papandreu'yu buluşturup çözüm aramak niyetinde olan Jhonson,

Papandreu'yu İnönü ile görüşmeye ikna edememiştir. İnönü, ABD dönüşünde Londra'ya uğramış, burada İngiltere Başbakanı Douglas-Home ile yaptığı görüşmede kendisini son derece şaşırtacak bir teklifle karşılaşmıştır. Douglas-Home, İnönü'ye Kıbrıs'ın tamamen Yunanistan'a bırakılması karşılığında ne istediğini sormuştur. Böyle bir sorunun sorulması Batı toplumunun soruna bakış açısını açıkça ortaya koymuştur. (Mütercimler, 2000: 142-147)

Rum mezalimi karşısında Kıbrıs Türkü'nün Erenköy ve Yeşilirmak'tan başka güvenli bir kıyısı kalmamıştır. Rum birlikleri zırhlı araçların desteğinde Erenköy'e de saldırmaya başlamış, bu bölgeleri on beş günlük bir askeri eğitim alan üniversite öğrencileri ve mücahitler birlikte savunmuşlardır. Bu vahim tablo karşısında 8 Ağustos 1964 sabahının ilk ışıklarıyla Türk uçakları Erenköy üzerine dalışlar yapmaya başlamış, Erenköy ve Mansura bölgelerini bombalamışlardır. Bu harekâta Hv.Pl. Yzb. Cengiz TOPEL'in uçağı isabet almış ve paraşütle atlamasına rağmen Rumlara esir düşmüştür. Cengiz TOPEL, Rumlardan Pendaya Hastanesi'ne götürülerek burada türlü işkencelerle şehit edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 9 Ağustos 1964'te İnönü'ye gönderdiği telgrafta bombardımanın derhal durdurulması istemiştir. Aynı tarihte SSCB Başbakanı Kruşçev de İnönü'ye bir mesaj yollayarak savaşın durdurulmasını istemiştir. İnönü, Makarios'un ateşkese uyması ve devam eden süreçte diplomatik yolla soruna çözüm bulunması kaydıyla müdahaleyi durdurmuştur. (Mütercimler, 2000: 150-166) Türkler, 1963-1964 olaylarında 114 şehit, 468 yaralı vermişlerdir. (Manizade, 1975: 157)

1964 olayları sırasında Türk savaş uçaklarının etkili harekâtları sonucunda iki Rum hücumbotu batırılmış, Grivas kuvvetleri durdurulmuştur. 1967 yılına gelindiğinde Rumlarda silahlanmaya ve Türklere karşı insanlık dışı muamelelere başlamışlardır. (Murat Sarıca vd., 1975: 127) 21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan'da bir darbe gerçekleşmiş, cunta yönetimi başa geçmiştir. Yunanistan'daki cunta yönetimi Ada'ya asker çıkarmış ve bu askerler Rumlarda birlikte hareket etmiştir. Türk Hükümeti, Yunanistan'a bir nota vererek bu askerlerin Ada'dan çıkarılmasını istemesine rağmen Yunanistan reddetmiştir. 16 Kasım 1967 tarihinde Ada'da 24 Türk'ün şehit edilmesi üzerine 17 Kasım'da TBMM Kıbrıs'a müdahale kararı almış ve aynı gün Türk jetleri Kıbrıs'ta alçak uçuş yapmaya başlamıştır. Ancak BM ve ABD'nin yoğun baskılarının da etkisiyle Türkiye müdahale kararını bir kez daha ertelemiştir.

2. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına Giden Süreç

Türkiye, 1964 ve 1967 olaylarından gereken dersleri çıkarmıştır. Kıbrıs'a yapılması planlanan müdahale girişimleri Türkiye'yi yeni bir arayışa itmiş ve savunma sanayiinde dışarıya bağımlılıktan kurtulmak amacıyla ulusal savunma sanayii kurulması çalışmalarına hız verilmiştir. Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından 1969 yılında yayımlanan "*komutan direktifinde*" yüksek bir eğitim seviyesine ulaşma hedefinin birinci nedeninin Kıbrıs olduğu belirtilmiştir. Bilhassa Kıbrıs buhranlarından sonra hava kuvvetlerinin önemi milletçe benimsenmiş ve Türk Hava Kuvvetleri'ne büyük umutlar bağlanmıştır. (Başara & Güvenç, 2022: 24)

15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan'daki cunta yönetimi, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Darbecilere karşı direnen Rumlarda ile darbeciler arasında çatışma başlamış, Kıbrıs'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı müdahale anlamındaki bu saldırının ardından Türkiye, Atina yönetimini resmen uyararak ultimatoma vermiştir. Diğer yandan, Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, garantörlük anlaşmasının uygulamaya koyulması için Londra'ya gitmiştir. İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callagan ile yaptığı görüşmelerden sonuç alamayan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Zürih ve Londra antlaşmalarından kaynaklanan müdahale hakkını kullanarak (Yirmi Temmuz Barış Harekâtı ve Süreci, 2020) 20 Temmuz 1974 günü sabahın ilk ışıklarıyla Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin müşterek gerçekleştirdiği amfibi

harekâtı başlatmıştır. Harekâtın başından sonuna değin her aşamada aktif olarak katılım sağlayan Türk Hava Kuvvetleri genel olarak hava indirme, himaye, keşif ve yakın hava desteği görevleri icra ederek, müşterek harekâtın hava desteğini etkinlikle yerine getirmiştir.

3. Kıbrıs Barış Harekâtının Başlatılması ve Hava Desteği

Kıbrıs Barış Harekâtının ilk safhası 20-22 Temmuz 1974 tarihleri arasında icra edilmiş ve müdahale sonrası Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 353 sayılı kararı sonucunda 22 Temmuz 1974 saat 17.00'den itibaren ateşkes ilan etmiştir. Bu karar sonrası 1960 tarihli Garanti Antlaşması'na göre taraf olan üç devletin (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) Dışişleri Bakanları 25 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre'de toplanmış ve altı günlük bir çalışmadan sonra 30 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre Deklarasyonu olarak bilinen belgeyi imzalamışlardır. (Evcil, 1999: 88) Birinci Cenevre Konferansı'nda alınan kararlar incelendiğinde fiili durumun yarattığı ortamın sağladığı avantajla Türkiye açısından oldukça başarılı bir görüşme olduğu söylenebilir. Müteakiben 8-14 Ağustos 1974 tarihleri arasında yapılan ikinci Cenevre Konferansı'ndan ise istenen netice alınamamıştır. Bunun üzerine 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtının ikinci safhası başlamış ve 16 Ağustos 1974 tarihinde BMGK'nin 360 sayılı kararına uyularak ateşkes ilan edilmesiyle harekât sonlandırılmıştır. (A. Özdemir, 2011: 2) Uygulanan harekât planına bakıldığında harekâtı yönlendiren prensiplerin şunlar olduğu görülmektedir:

- a. Harekâta bir baskınla başlanacak,
- b. Harekât çok kısa bir sürede tamamlanacak,
- c. Müşterek bir harekât planı yapılacak,
- d. Girne'ye yapılacak çıkarma harekâtı ve Gönyeli ve Kırmı'ya yapılacak indirme harekâtı sonucunda Ada'ya getirilen birlikler birleşecek,
- e. Kıyı bölgesinin güvenliği sağlandıktan sonra kademeler çıkarma sahasına intikal edecektir.

20 Temmuz 1974 sabahı başlayacak olan hava taarruzlarını hava indirme ve çıkarma harekâtlarının izlemesi planlanmıştır. (Arı, 2011: 5) Harekâtın baskın tarzında planlanması ve hava tehdidinin mevcut olmaması nedeniyle birliklerin Ada'ya intikali esnasında tecrit, yakın hava desteği ve nakliye uçaklarına himaye görevleri dışında ayrıca hava gayreti planlanmamıştır. Kıbrıs Barış Harekâtına katılan Hava Kuvvetleri unsurlarına, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na ait helikopterleri eklemek gerekmektedir. (Sever, 2012: 47)

Türkiye'de harekâtle ilgili hazırlıklar yapılırken Yunanistan da önlem almaya çalışarak Kıbrıs'ı savunacak birliklere hava desteği sağlamak için F-4 savaş uçakları tahsis etmiş ve amfibi harekâta müdahale etmek amacıyla bir denizaltı görevlendirmiştir. Türkiye'nin hazırlıklarını yakından takip eden dönemin süper güçleri ABD ve SSCB de ortaya çıkan durum üzerine harekete geçmiştir. SSCB hava indirme tümenlerini yüksek derecede alarma geçirerek Akdeniz donanmasına bağlı gemileri Kıbrıs'a doğru yönlendirirken, (Gökhan, 2004: 47) ABD, meşhur 6'ncı Filo'ya bağlı gemilerini Kıbrıs'a doğru harekete geçirmiştir. (Atun, 1999: 61) Türk Hava Kuvvetleri uluslararası savaş hukukuna uygun olarak harekâtın icrasında aşağıdaki görev tiplerini esas almıştır:

- a. Atma ve çıkarma bölgeleri civarındaki hedeflere İleri Hava Kontrolörleri (İHK) yönetiminde taarruzlar icra edilmesi.
- b. İndirme ve çıkarma bölgelerindeki Rum ve Yunan unsurlarının direncinin kırılması,
- c. Atma ve helikopter indirmesi yapan kollarla amfibi çıkarma konvoyunun yakın himayesi,
- d. Havada ve yerde göreve hazır unsurlar bulundurulması.

Harekâtın ilk gününde harekâtın hava desteği sağlanmış ve hava indirme harekâtı icra edilmiştir. Harekâta “*Genel bir bombardıman yapılmayacak, sadece çıkarma ve indirme bölgelerindeki hedeflere taarruz edilecek ve bu taarruz esnasında karşı taraf ateş açmadıkça ateş edilmeyecek.*” direktifi uygulanmıştır. (Artuç, 1989: 171) Yunanistan Hava Kuvvetleri’ne bağlı 15 adet Noratlas nakliye uçağı tarafından yaklaşık 400 kişilik seçkin bir komando birliği RMMO’ya destek için Ada’ya indirilmiştir. (Artuç, 1989: 309) Türk Silahlı Kuvvetleri harekât öncesi yüksek seviyede alarm durumuna geçirilerek filolarını intikallerle harekât konusuna geçirmiştir. (Hava Harp Akademisi, 2009: 144)

Türk Hava Kuvvetleri harekâtın ilk günü hava desteği ve hava indirme görevlerini icra etmiştir. 20 Temmuz sabahı 04.40’dan geçerli olmak üzere genel alarm ilan edilmiş, hava savunma birliklerinin komuta kontrolü NATO’dan geri alınmış ve Türk Hava Sahası 05.00’den itibaren her türlü hava trafiğine kapatılmış, harici kontroller yapılarak kalkışlar başlamıştır. (Başbuğ, 2016: 73)

Atma harekâtı için Kayseri’den havalanan uçaklar, yüksek irtifada Türk topraklarını aşip, Kıbrıs üzerinde indirme bölgesine doğru alçalmışlardır. Gönyeli atma bölgesi için başlangıç noktası Minareliköy, Kırmı atma bölgesi için ise Asomado olarak belirlenmiştir. Gönyeli’ye C-47 Dakota, Kırmı’ya ise C-130 Hercules ve C-160 D Transall nakliye uçakları görevlendirilmiştir. Atma sırasında bir C-47 uçağı yerden açılan ateş sonucu hasara uğramış ve geri dönerek Silifke civarında mecburi iniş yapmıştır. Ayrıca C-130 ve C-160 uçaklarından da isabet alanlar olmuş ama önemli bir hasara uğramamışlardır. Böylece birinci kol atım faaliyeti son bulmuş ve uçaklar geri dönmüştür. Çıkarma bölgesinde oldukça az sayıda bir direnişle karşılaşan nakliye uçaklarını uçuş boyunca F-5 jetleri himaye etmişlerdir. Helikopterlerle yapılan indirme harekâtında ise UH1-H helikopterleri kullanılmıştır. (Tarakçı, 2010: 15)

Ovacık mevkiinde, Taşucu’nda sahile yakın bir yerde konuşlanan helikopter alayının helikopterleri Türk Komandolarını Kırmı-Gönyeli bölgesine indirmişlerdir. Bu tarz indirmede “V” düzeninde iniş yapmaları gerekirken, bu hususa ilk sortide dikkat edilmemiş, helikopterler alçak irtifada olduklarından yerden kuvvetli bir ateşle karşılaşmışlar ve bazı helikopterler hasar almıştır. Herhangi bir şekilde helikopter kaybının yaşanmadığı bu harekâta, helikopterler kademeyi tamamlayarak geri dönmüşlerdir. İkinci sefer kalkışlarında daha düzenli hareket edilmiş, önceden bütün helikopterler havada toplanacak şekilde yüksek irtifadan uçularak hedef bölgesine varılmıştır. “V” düzeninde iniş yapılmış ve sadece iki adet helikopter isabet almıştır. Herhangi bir kayıp verilmeden indirme görevi başarıyla tamamlanarak, helikopterler birinci günde toplam dört sorti indirme görevi icra etmişlerdir. Aynı gün Saat 10.40’da Yunan alayı ve RMMO Türk alayına taarruz başlatmıştır. (Gürcan, 2013: 86)

Nakliye uçakları ikinci atma sortisi için havalanmışlar, bu harekâta C-160 ve C-130 uçakları katılmıştır. Daha sonra icra edilen ikinci ve üçüncü kademe atma harekâtları da zayıpsız olarak tamamlanmıştır. Öğleye kadar hava indirme harekâtı tamamlanmış ve bu harekâta iki şehit ve on sekiz yaralı zayıat verilmiştir.(Evcil, 1999: 37)

Türk Kuvvetleri’nin seçkin birliklerden oluşması ve arkalarında etkin bir hava desteği bulunması nedeniyle birinci gün planlanan tüm hedefler ele geçirilmiştir. Çıkarma bölgesinde bir köprübaşı tutulmuş, Türk Alayı’na bir ara zor anlar yaşatan Yunan alayı, hava taarruzlarıyla etkisiz hale getirilmiştir. Çıkarma bölgesindeki Çakmak Özel Görev Kuvveti’nde görevli Hv.Pl’t.Bnb. Fehmi ERCAN ve Piyade Albay İbrahim KARAOĞLANOĞLU gece yarısı nereden geldiği belli olmayan bir roketle şehit olmuşlardır. (Artuç, 1989: 203) 20 Temmuz günü zayıatlarına bakıldığında:

- a. Bir F-100 D pilotu paraşütle atlamış,
- b. Bir F-100 C pilotu paraşütle atlamış,
- c. Bir RF 84 F pilotu şehit olmuş, (Hv.Pl.Ütğm. İlker KARTER)
- d. On iki helikopter hasar almış,
- e. Bir C-47 nakliye uçağı mecburi iniş yapmıştır. (Gökhan, 2004: 334)
- f. ATC görevi sırasında Hv.Pl.Bnb. Fehmi ERCAN şehit olmuştur.

Harekâtın ikinci günü sabahı bombardıman ve keşif uçakları tam yüküyle kalkış yapmış, geceleyin toparlanıp taarruza geçen Rumlar sabahın ilk ışıkları ile hava bombardımanı başlayınca bozguna uğrayıp dağılmışlardır. Aynı sabah Baf'tan Lefkoşa istikametine ilerleyen bir Rum konvoyuna taarruz edilerek etkisiz hale getirilmiştir. Harekât bölgesinin küçük oluşu hedeflerin kolayca bulunmasını sağlamış, birçok yerden Rumların, uçaklarımız taarruz ettikleri sırada ellerindeki silahları, cephaneyi ve mevzilerini bırakarak kaçtıkları haberleri alınmıştır. İkinci gün komando birlikleri, havadan indirilen birlikler ve çıkarma birlikleri birleşmişlerdir. Ortaköy'den batıya doğru intikal eden birliklerimiz çok kanlı çarpışmalar sonucunda Girne'yi ele geçirmiş ve 21 şehit vermişlerdir. (Gürcan, 2013: 87)

20 Temmuz günü Muğla İl Jandarma Komutanlığı tarafından bir Yunan konvoyunun Rodos'tan, Baf istikametine doğru seyir halinde olduğu bildirilmiştir. Söz konusu bilgi üzerine Antalya'da konuşlu S-2 E Tracker deniz karakol uçaklarına hemen havalanarak konvoy hakkında bilgi toplamaları emredilmiş, kalkan uçaklar ve Anamur Radarı söz konusu konvoyu bütün gece takip etmeye başlamışlardır. S-2 E uçaklarının bildirdiği keşif raporunda dört muhrip ve yedi çıkarma gemisinden oluşan konvoyun Yunan destroyerleri eşliğinde Baf-Limasol'a yaklaşmakta olduğu belirtilmiş, konvoya önce Deniz Kuvvetleri'nin taarruz etmesine, ihtiyaç duyulursa Hava Kuvvetleri'nin müdahale etmesine karar verilmiştir. Fakat ertesi gün menzil itibarıyla Türk gemilerinin konvoya yetişme imkânının olmadığı ve konvoyu himaye eden düşman gemilerinin çok fazla olduğu beyan edilerek, konvoya ilk önce Hava Kuvvetleri'nin taarruz etmesi yönünde karar verilmiştir. Bir yanlışlığa meydan vermemek için de o bölgede herhangi bir Türk gemisinin olup olmadığı defalarca kontrol ettirilmiştir.

21 Temmuz günü Deniz Kuvvetleri'nin hiçbir harp gemisinin Arnavut Burnu'ndan güneye inmemesi ve bölgede bulunan tüm deniz vasıtalarının kuzeye çıkmaları emredilmiştir. Deniz Harekât Merkezi'nden bölgede Türk gemisi olup olmadığı sorulmuş ve bölgede hiçbir geminin olmadığı yanıtı alınmıştır. (Gürcan, 2013: 88) Müteakiben, Hava Kuvvetleri Harekât Merkezi'nden "*konvoya taarruz için hazır ol*" emri verilmiştir. Uçakların kalkışından kısa bir süre sonra Türk muhriplerinin taarruza uğradıkları ve yardım istedikleri bilgisi Müsterek Harekât Merkezi'ne ulaşmış, uçakların Türk gemilerine taarruz ettiği anlaşıldıktan sonra derhal ateşkes emri verilmiştir. F-104 G keşif uçaklarının raporlarında batmakta olan bir gemi ve tahliye sandallarının görüldüğü, diğer iki geminin ise kuzeye doğru ilerlediği rapor edilmiştir. Müsterek harekâta ortaya çıkan istihbarat ve muhabere zafiyeti sonucunda TCG Kocatepe'nin Türk savaş uçakları tarafından batırılması sonucunda 3'ü subay, 14'ü Astsubay ve 37'si er olmak üzere toplam 54 şehit verilmiştir. (Birand, 1985: 218) Aynı günün zayıatlarına bakıldığında:

- a. İki F-100 D pilotu paraşütle atlamış,
- b. Bir F-104 G pilotu paraşütle atlamış,
- c. Bir F-100 C kalkışta kırım geçirmiştir.

22 Temmuz 1974 tarihinde sabah saatlerinde hasarlı olarak seyreden ADATEPE muhribi Mersin'e ulaşmıştır. Aynı gün C-130 uçakları Kıbrıs üzerinde sıhhi malzeme atmış, C-47 uçakları ise Gönyeli-Boğazköy bölgesine personel indirmiştir. 22 Temmuz günü zayıatlarına bakıldığında:

- a. Bir F-104 D pilotu paraşütle atlamış,
- b. Bir F-102 A inişte kırım geçirmiş,
- c. Bir F-100 C inişte kırım geçirmiştir. (Gökhan, 2004: 338)

23 Temmuz günü ise artık sadece keşif, hava savunma ve ulaştırma uçuşları yapılmıştır. 8-14 Ağustos 1974 tarihleri arasında yapılan ikinci Cenevre Konferansı'ndan istenen neticenin alınamaması üzerine 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtının ikinci safhası başlamıştır. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1974) 14-16 Ağustos 1974 tarihinde icra edilen harekâtın ikinci bölümü donanma ateşiyle başlamış, Hava Kuvvetleri F-100 uçakları ile yumuşatma harekâtı icra etmiştir. (Eruç, 2014: 133) Türk Jetleri özellikle Girne-Lefkoşa hattının doğusundaki düşman ön hat mevzileri derinliklerine taarruz etmiştir. Türk Hava Kuvvetleri unsurları bir yandan Yunanistan'dan gelebilecek taarruzlara karşı, yerde hazırlık durumunda bekletilirken diğer yandan da Kıbrıs'ta taarruzî hava harekâtı icra etmiştir. 15 Ağustos'ta uçaklar kara harekâtının hava desteği rolünde kullanılmış, Hava Kuvvetleri'nin 16 Ağustos günü icra edilen yakın hava desteği görevleri, ateşkesin yürürlüğe girmesi ile durdurulmuştur. (Başbuğ, 2016: 75)

Bu safhada İncirlik'te ve Antalya'da konuşlu filolar görev yapmıştır. Hava harekâtı, Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından verilen günlük direktife uygun olarak planlanıp icra edilmiştir. Bu safhada birinci safhada alınan derslerden de yararlanılarak, etkin bir koordine yapılmış, icracı kara ve hava unsurları müşterek manevra planına uygun bir hava destek planı hazırlama imkânı bulmuştur. Bu nedenle gerek İHK aracılığıyla icra edilen görevler, gerekse İHK'ya ihtiyaç duyulmayan taarruzlarda çok yüksek isabet kaydedilerek düşmana büyük zayıatlar verdirilmiştir. Böylece düşman birliklerinin morali çökertilerek panik havası yaratılmıştır. Harekâtın birinci safhasında deşifre olduğu tahmin edilen parola ve frekanslar değiştirilerek yeniden yayımlanmıştır. Uçulan görevler çoğunlukla yakın hava desteği ve keşif görevleri olmuştur. Bu harekâta destek görevine giden kollara düşman tarafından karıştırma yapılmıştır. Harekâtın lojistik desteği eksiksiz yürütülmüş, muhabere, tanıma ve teşhis konularında aksaklıklar yaşanmış, düşmanın ciddi bir hava gücü olmaması nedeniyle bütün yakın hava destekleri karşılanabilmiştir.

Türk Hava Kuvvetleri yukarıda bahsedilen harekâtları icra ederken, bölgede görev yapan personelin Yunan uçakları olduğunu değerlendirdikleri bazı uçakların çok zayıf da olsa varlık gösterdiklerinden bahsetmek gerekir. Örneğin, 20 Temmuz saat 13.15'te iki adet Yunan uçağı kolordu komuta yerinin bulunduğu bölgeye makinalı tüfek top, bomba ve napalm ile taarruz etmiş, uçakların bombaları bırakırken Doğruyol'a çarpmamak için yaptıkları manevra bomba ve napalmların komuta yerini ıskalamalarına sebep olmuştur. Aynı gün Kıbrıs bölgesine yapılan indirme harekâtında bölgeye iniş yapan paraşütçülerin üzerinde iki adet Yunan F-4 uçağı belirmiş, uçaklardan biri dalış yapmış fakat taarruz etmeden tekrar yükselmiş ve iki uçak bölgeden ayrılmıştır. (Sever, 2012: 94) Yine aynı gün saat 16.00'da Boğaz sancağı bölgesinde bir Yunan F-4'ünün bölgeyi bombardıman ettiği ve bölgede İHK ihtiyacı olduğu tutulan harp ceridelerine kaydedilmiştir. (Sever, 2012: 136)

Sonuç

Kıbrıs Barış Harekâtının ilk safhası 20-22 Temmuz 1974 tarihleri arasında icra edilmiş ve müdahale sonrası Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 353 sayılı kararına uyarak 22 Temmuz 1974 saat 17.00'den itibaren ateşkes ilan etmiştir. Bu karar sonrası 1960 tarihli Garanti Antlaşması'na göre taraf olan üç

devletin (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) Dışişleri Bakanları 25 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre’de toplanmış 30 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre Deklarasyonu’nu imzalamışlardır. Birinci Cenevre Konferansı’nda alınan kararlar incelendiğinde fiili durumun yarattığı ortamın sağladığı avantajla oldukça başarılı bir görüşme olduğu söylenebilir. Müteakiben 8-14 Ağustos 1974 tarihleri arasında yapılan ikinci Cenevre Konferansı’ndan ise istenen netice alınamamasından dolayı 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtının ikinci safhası başlamış ve 16 Ağustos 1974 tarihinde BMGK’nin 360 sayılı kararına uyularak ateşkes ilan edilmesiyle harekât sonlandırılmıştır.

Hava indirme harekâtının malzeme atma kısmında muhabere malzemelerinin büyük bölümü hasara uğramış ve bu durum birliklerin iletişimini zafiyete uğratmıştır. Harekâta tahsis edilen filolar miktar olarak yeterli olmasına rağmen ilk gün icra edilen hava görevlerine konan sınırlamalar harekâtı olumsuz yönde etkilemiş, çıkarma ve indirme yapan birlikler zorluklarla karşılaşmıştır. Bu nedenle sivil hedeflere ve meskûn yerlere ateş edilmemesi kaydıyla harekâtın diğer günlerinde sınırlamalar kaldırılmıştır. İcra edilen hava harekâtlarının isabet derecesinin tahminlerin çok üzerinde olduğu, harekât sonrasında araştırmalar neticesinde ortaya çıkmıştır.

Hükümetin vermiş olduğu direktif uyarınca Hava Kuvvetleri’ne sadece indirme ve çıkartma bölgelerindeki düşman unsurlarının direncinin kırılması, atma ve helikopter indirmesi yapılan kollarla amfibi çıkarma konvoyunun yakın himayesi ve havada ve yerde bekler unsurlar bulundurulması emredilmiş, müstakil hava harekâtı, stratejik taarruz ile silahlı keşif yapılmasına izin verilmemiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı, genel olarak dost ve düşman unsurların bir arada bulunması nedeniyle hava harekâtı açısından pek uygun olmayan şartlar altında gerçekleştirilmiştir. Harekâtın ilk safhasında yaşanan istihbarat ve özellikle Türkiye-Kıbrıs ve hava-yer muhaberesindeki yetersizlikler nedeniyle, hava görevleri pek de yeterli olmayan bilgilerle gerçekleştirilmek zorunda kalmış ve bu durum harekât esnasına büyük sorunlar yaşanmasına yol açmıştır. Harekâtın ikinci safhasında muhabere eksiklikleri giderilmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtından alınan dersler neticesinde kara-deniz-hava işbirliği usullerinin geliştirilmesi, harekât merkezlerinin yeniden organize edilip mevcut muhabere koşullarına uydurulması gerektiği de ortaya çıkmıştır. Yakın Hava Desteği görevine giden kollara düşman tarafından elektronik karıştırma ve aldatma uygulanması taarruz edilecek hedefler hususunda tereddüte düşülmesine sebebiyet vermiştir.

Harekât esnasında yaşanan aksaklıklara rağmen Türk Hava Kuvvetleri’ne bağlı unsurların Kıbrıs Barış Harekâtında üstlendikleri görevleri başarı ile yerine getirdikleri söylenebilir. Harekât sonrasında taktik ve lojistik dersler dışında alınan en önemli ders yerli ve millî bir savunma sanayiinin gerekliliği olmuştur. Dolayısıyla Aselsan ve Havelsan gibi savunma sanayii kuruluşlarının hayata geçirilmesi Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında gerçekleşmiştir. Yaşanan bazı olumsuzluklara rağmen icra edilen hava harekâtlarının uluslararası geçerliliğe sahip, merkezi kontrol ve yerinden icra, devamlılık, önceliklerin doğru tespiti, gücün dengeli kullanımı, sinerji oluşturma, harekât temposunun yüksek tutulması gibi hava gücü kullanım prensiplerine uygun olduğu değerlendirilebilir. Günümüzde süper güç diye tabir edilen devletlerin dahi özellikle müşterek bir harekâtın planlaması ve uygulanmasında bazı aksaklıklar yaşadıklarına şahit olunmaktadır. Önemli olan barış zamanında sürekli olarak eğitim ve tatbikatlarla yüksek bir eğitim seviyesine ulaşmak ve geçmişte yaşanan tecrübeler ışığında oluşturulan doktrinlerin çağın gerektirdiği modern savunma sistemleri ve bu sistemlerin kullanım konseptleri ışığında güncelliğini sağlamaktır. Diğer yandan hava harekâtlarının başarısı, yüksek teknoloji ürünü silah-sistemler ile nitelikli, yüksek disiplin anlayışına ve üst düzey eğitim seviyesine sahip insan gücünü bünyesinde barındıran bir hava kuvvetinin daima hazır bulundurulmasına bağlıdır.

Kaynakça | References

- Arı, K. (2011). *1974 Kıbrıs Barış Harekâtında Türk Hava Kuvvetlerinin Psikolojik Harbe Katkıları*. Ankara: Hava Kuvvetleri Yüzüncü Yıl Sempozyumu.
- Artuç, İ. (1989). *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Atun, A. Fikret. (1999). *İkinci Kıbrıs Seferi 1974*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.
- Başara, L. ve Güvenç, S. (2022). *Kıbrıs için Havalandılar "G-Günü,"* İstanbul: Kronik Kitap.
- Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı. (1974, 23 Temmuz). *BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı karara uyularak, Kıbrıs'ta uygulanmaya başlanan ateşkese ilişkin andlaşma konularının görüşülmesi için Dışişleri Bakanı Turan Güneş başkanlığında Cenevre'ye heyet gönderilmesi*. (318 - 49 – 10). T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
- Başbuğ, İ. (2016) *Unutulan Ada Kıbrıs*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Birand, M.A. (1985)..30 *Sıcak Gün*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Evcil, C. (1999). *Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikâyesi*. Ankara: Genelkurmay Yayınevi.
- Eruç, C. (2014). *Ceride*. İstanbul: Cinus Yayınları.
- Gökhan, R. (2004). *Kıbrıs Barış Harekâtında İlginç Olaylar*. Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.
- Gürcan, İ. (2013). *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Ötesi*, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Hava Harp Akademisi Komutanlığı. (2009). *Geçmişten Günümüze Hava Gücünün Kullanılması*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Kürşad, F., Altan, M.H., Ege, S. (1978). *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*. İstanbul: Kutsun Yayınevi.
- Manizade, D. (1975). *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*. İstanbul:
- Mütercimler, E. (2000) *Satılık Ada Kıbrıs*. İstanbul: Alfa yayınları.
- Özdemir, A. (2011). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Kapsamına Türk Hava Kuvvetleri Tarafından İcra Edilen Hava Harekâtı ve Görevleri Üzerine Bir değerlendirme. Ankara: *Hava Kuvvetleri Yüzüncü Yıl Sempozyumu*.
- Sarıca, M., Teziç, E., Eskiuyurt, Ö. (1975) *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Sever, M. (2012). *20 Temmuz 1974 Kıbrıs Bitmeyen Gece*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Tarakçı, M. (2010). *Kıbrıs Barış Harekâtı*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Toluner, S. (1977). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*. İstanbul:
- Unites States Air Force.(1997). *Air Force Doctrine Document*.
- Vatan. (1959, 7 Şubat). *Zürih görüşmeleri dün resmen başladı*. Vatan, s.2-3.
- Yirmi Temmuz Barış Harekâtı ve Süreci.”(2020). <https://www.kibrispostasi.com>.

Structured Abstract

Method

The memories and interview records of eyewitnesses who lived through the period, books and newspapers published on the subject have been employed as methods in the research. On the other hand, archival records have been also examined and special importance has been given to ensure that the research based on concrete information. First of all, the historical background of the Cyprus issue is included, and then the air operations carried out by the Turkish Air Force in the Cyprus Peace Operation are evaluated in the light of internationally valid air power usage principles. The implementation of the principles of air power are called principles derived from experienced truths. The principles reflect not only the historical evolution and doctrinal evolution of air power, but also its current nature. The principles of employment air power are complementary to the principles of operation. While operational principles focus on the general command and management of military forces, principles of using air power address more specific issues regarding the use of this force. Air power utilization principles reflect lessons learned from aviation history and current defense industry developments.

Introduction

Air power employment concepts have developed by undergoing many changes since Turkish-Italian War, when the aircraft was first seen in the operational area. Detecting, diagnosing and destroying its target by a high-tech aircraft takes place within minutes and maybe seconds in our age. The effectiveness of air power is directly proportional to the high-tech systems used, as well as the qualified manpower using these systems. The Cyprus Peace Operation, which was the first important operation carried out by the Turkish Air Force immediately after the transition to jet technology, has a special place and importance in the Turkish air warfare history, as it was an operation in which the tactics and strategies used were developed and invaluable experience was gained. The Cyprus Peace Operation, the first comprehensive operation in which the Turkish Armed Forces participated after the Korean War, is full of lessons to be learned. It is of invaluable importance to reflect the experiences gained from the events at every stage, from the planning phase to the execution of the operation, to the doctrines.

One of the biggest lessons learned from this operation is that the weapons and systems used in the defense industry has to be indigenous and national. Known by the producer country or another third country information of all the frequency and performance of an foreign originated electronic and the crypto systems may jeopardize the confidentiality and success of the operation in wartime.

Experiences gained in the field of operations are of great importance, experiences written in blood. It is considered that the lessons learned from the past will contribute to the future air power usage processes, from planning to execution, by importing the experiences gained in the Cyprus Peace Operation into existing doctrines.

Results

The first phase of the Cyprus Peace Operation was carried out between 20-22 July 1974, and after the intervention, Türkiye declared a ceasefire as of 17.00 on 22 July 1974, in accordance with the United Nations Security Council (UNSC) resolution No. 353. Following this decision, the Foreign Ministers of the three states (Türkiye, Greece and England) that were parties to the 1960 Treaty of Guarantee gathered in Geneva on 25 July 1974 and signed the Geneva Declaration on 30 July 1974. When the decisions taken at the First Geneva Conference are examined, it can be said that it was a very successful meeting with the advantage of the environment created by the actual situation from Türkiye's point of view. Since the second Geneva Conference held between 8-14 August 1974 did not yield the desired results, the second phase of the Cyprus Peace Operation started on 14 August 1974, and the

operation was finalized on 16 August 1974 with the declaration of a ceasefire in accordance with the UNSC resolution no. 360.

During the material drop phase of the airborne operation, most of the communication equipment was damaged and this weakened the communication of the units. Although the fleets allocated to the operation were sufficient in quantity, the restrictions imposed on the air missions performed on the first day affected the operation negatively, and the landing units encountered difficulties. For this reason, restrictions were canceled on the other days of the operation, provided that civilian targets and residential areas were not fired upon. As a result of research after the operation, it was revealed that the accuracy of the air operations carried out was much higher than expected.

The Cyprus Peace Operation was carried out under conditions that were not suitable for air operations due to the presence of friendly and enemy elements in general. Due to the inadequacies in the intelligence and especially in Türkiye-Cyprus and air-ground communications in the first phase of the operation, air missions had to be carried out with insufficient information and this caused major problems during the operation. In the second phase of the operation, communication deficiencies were eliminated. As a result of the lessons learned from the Cyprus Peace Operation, it has become clear that land-sea-air cooperation procedures should be developed and operation centers should be reorganized and adapted to current communication conditions. The application of electronic jamming and deception by the enemy to the arms going to the Close Air Support mission caused hesitation about the targets to be attacked.

Conclusion and suggestions

Despite the disruptions experienced during the operation, it can be said that the elements of the Turkish Air Force successfully fulfilled their duties in the Cyprus Peace Operation. The most important lesson learned after the operation, apart from tactical and logistics lessons, was the necessity of a local and national defense industry. Therefore, the establishment of defense industry organizations such as Aselsan and Havelsan took place after the Cyprus Peace Operation. Despite some shortcomings, it can be evaluated that the air operations carried out are in accordance with internationally valid air power usage principles such as central control and decentralized execution, continuity, correct determination of priorities, balanced use of power, creating synergy, and keeping the operational tempo high. Even today, it can be witnessed that the states called superpowers experience some problems, especially in the planning and implementation of a joint operation. The important thing is to reach a high level of education through continuous training and exercises in peacetime and to ensure that the doctrines created in the light of past experiences are up to date in the light of modern defense systems required by the age and the usage concepts of these systems. On the other hand, the success of air operations depends on the availability of an air force that includes high-tech weapon-systems and qualified manpower with a high sense of discipline and a high level of education.